

Zsidó vallás és kultúra 2.

(BBN-HEB11-222, BBN-VAL11-131:5 BMA-VALD-458:3,
BMA-VALD-506.07, BMA-VALD17-203.02, BBV-202.17, BMVD-202.17)

Zsidó rítusok és zsinagógai liturgia (BBN-BIB-612)

4. A szombat / sabbat / sábesz

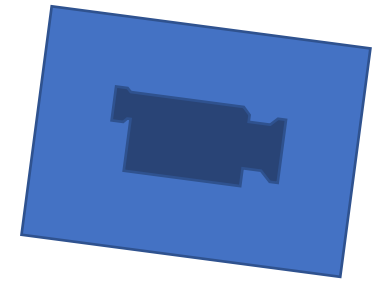
2021. március 4. és 11.

Biró Tamás

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék, biro.tamas@btk.elte.hu

Figyelem, felvétel indul!

- Azok is meghallgathatják, akik nem tudnak részt venni a szinkron előadáson.
- Előadás visszahallgatható a vizsgára való készülés során.
- Kérem, aki nem szeretne látszódni a felvételen, az állítsa le a videóját, halkítsa le a mikrofonját. Aki nem így tesz, az beleegyezik abba, hogy felvétel készül róla.

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék

Weboldal: <http://hebraisztika.elte.hu/site/>

- Keleti nyelvek és kultúrák alapszak, hebraisztika szakirány (BA)
- Hebraisztika MA
- Hebraisztika-judaisztika PhD
- Minorok:
 - Judaisztika diszciplináris minor
 - Hebraisztika diszciplináris minor
 - Bibliatudomány diszciplináris minor.

Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Department of Assyriology and Hebrew
Eötvös Loránd University

Judaisztikai Kutatócsoport
MTA TK Kisebbségkutató Intézet
Centre of Jewish Studies
Center for Social Sciences, Institute for Minority Studies

1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F | Tel.: +36 (1) 411-6749 | email: ahf@btk.elte.hu

- Nyitólap Main page
- Hírek News
- General Information
- Assziriológia Assyriology
- Hebraisztika Jewish Studies
- HebraWiki Project
- Munkatársak Faculty&Staff
- Órák Courses
- Könyvtár Library
- Kiadványok Publications
- Cikkek Articles
- Iráttár Archives
- Kutatás Ongoing research
- Hasznos linkek Links
- Volt hallgatók Alumni
- Szakdolgozatok Theses

Látogatók 2005. szept. 1. óta / Visitors since 01/sept/2005: 373217

Interjú a Lendület-pályázat nyertesével: Niederreiter Zoltánnal

Praktikus dolgok:

- A kurzus honlapja: <http://birot.web.elte.hu/courses/2021-jiddiskajt2/>
<http://birot.web.elte.hu/jiddiskajt/> (a félév végéig)
- Teams csoport: *Course 2020/21/2 BBN-HEB11-222 01 - Zsidó vallás és kultúra 2.*
- Biró Tamás: biro.tamas@btk.elte.hu,
<http://www.birot.hu/>, <http://birot.web.elte.hu/>
- Fogadóóra: csütörtök 14:00 – 15:30, emailes egyeztetés alapján.
- Pótóra, ha elmaradnának órák.

Követelmények:

A létszám és a digitális forma miatt a Neptunban meghirdetett követelményrendszerhez képest módosult!

Lásd itt: <http://birot.web.elte.hu/courses/2021-jiddiskajt2/Jiddiskajt-2-leiras.pdf>

- Jegyszerzés:

- A félév során a Teams-en keresztül beadandó feladatok (max. $10 \times 5\% = 50\%$).
 - Hetente 10 pont = a jegy 5%-a.
Félév során max. 10 alkalommal max. 10 pont = max. 100 pont.
 - Tizenkettőből minimálisan öt beadása kötelező a jegyszerzéshez.
 - Ha valaki több mint tíz alkalommal adja be, a legjobb tíz beadandó számít.
- Félév végén zárthelyi dolgozat (max. 100 pont, 50%) – *valamilyen technika segítségével*.
 - A teszten minimálisan 40%-os teljesítmény kell a jegyszerzéshez.

- 1. Látják-e a saját eredményüket,
látják-e a hibáikat?*
- 2. Ha kérdésük van egy hibával
kapcsolatban, bátran keressenek!*

Visszajelzés (és néhány kiegészítés)
a beadandóval kapcsolatban

3. feladat

Part
2

Cleaning Your Surfaces and Appliances

Turn on stove burners. Leave coil burners on until they glow red, and boil detachable gas stove grates in water to kasher them. Your main stovetop can be used for meat while a portable burner can be used for dairy. If you cannot use separate stoves, dedicate burners to each food type, and do not prepare meat and dairy foods at the same time. If you must prepare meat and dairy at the same time on the stovetop, keep lids firmly on pots and pans, and only open one at a time to prevent the mixing of steam and liquid byproducts.

Melyik állítás hamis? Lehetőleg...

1. ... használjunk külön tűzhelyet, de ha nem lehetséges, egy tűzhellyel is megoldható a konyha.
2. ... jelöljük ki előre, melyik lángon főzünk mindig tejest, és melyiken hússost, de ha nem lehetséges, használhatjuk ugyanazt a lángot tejes és húsos főzésére is.
3. ... ne főzzünk egyszerre tejest és hússost, de ha elkerülhetetlen, akkor főzhetünk, ha nem keverednek az ételek.
4. ... ne főzzünk egyszerre tejest és hússost, de ha ez elkerülhetetlen, akkor főzhetünk, ha a gőzök nem keverednek.

5. Az alábbi „kosarak” olyan termékeket tartalmaznak, amelyeken nincs *hehser* (kóasersági jelzés, „pecsét”). Melyik az a „kosár”, ami a lista értelmében mégis kóser?

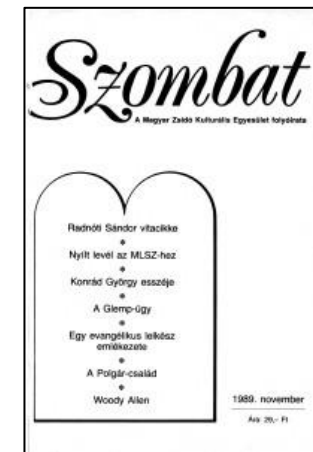
- 1. őrült pirospaprika, extra szűz olívaolaj, sütőrum, Pepsi Cola*
- 2. vodka, mazsola, Coca Cola, 1 kg alma*
- 3. tojás nélküli száraztészta, őrölt kávé, tonhalkonzerv, búzafinomliszt*
- 4. kakaópor, hattojásos száraztészta, sör, kristálycukor*

Kérdések az eddigiekkel kapcsolatban?

A szombat

Szombat / sabbat / sabesz / שַׁבָּת

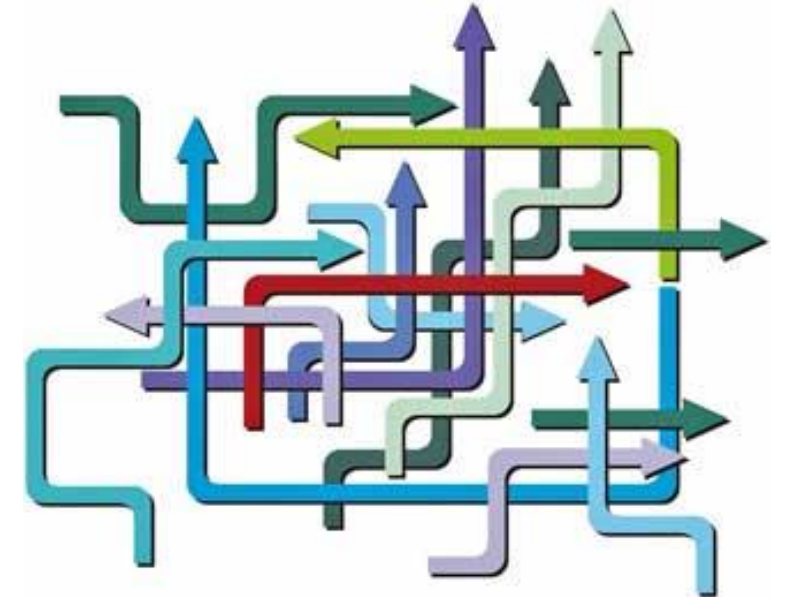
- A judaizmus legszentebb napja.
A szombat mint királynő / menyasszony.
- Vallásos (*observant*) zsidó: *somer sabat* (שומר שַׁבָּת, szombattartó)
- „Nem a zsidóság tartotta meg a szombatot, hanem a szombat tartotta meg a zsidóságot” (Ahad Haam [Aser Hirs Ginsberg], 1856 – 1927)
- A zsidóság szimbóluma:
 - Vö. pl. *sabeszdekli*, *szombatosok* stb.
 - Vö. elbukott a szombat vasárnapra helyezése a 19. századi radikális reformban.

Milyen szempontok merül(het)nek fel?

Minden mindennel összefügg!

- Naptár, dátum. Narratíva.
- Bibliai és rabbinikus források.
- Magyarázatok, értelmezések, filozófia, misztika.
- Törvények (halakha), szokások (minhág), folklór, gasztronómia, liturgia.
- Iparművészeti, muzikológiai, néprajzi és antropológiai vetületek.
- Történeti fejlődés. Manapság hagyományos és modern közösségekben.
- Párhuzamok más vallásokkal. Vallástudományi elméletek magyarázatai.

Milyen szempontok merül(het)nek fel?

- Időpont: héber naptár szerinti dátum.
- (Bibliai) források.
- Történeti magyarázat.
- Természeti magyarázat. Mezőgazdasági magyarázat.
- Filozófiai, misztikus stb. értelmezések.
- Vonatkozó halákhák (tórai, rabbinikus).
- Kapcsolódó szokások (minhágok). Például gasztronómia.
- Liturgiai tudnivalók.

„Szinkrón leíró”
vallástudomány

Milyen szempontok merül(het)nek fel?

- Történeti fejlődés.
- Manapság hagyományos és modern közösségekben.
- Párhuzamok más vallásokkal
- Vallástudományi elméletek magyarázatai

Diakrón / történeti
vallástudomány

Összehasonlító
vallástudomány

Valláselméletek

Időpont, bibliai források,
értelmezések

Időpont és bibliai források

Gen 2,1–3

וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיְנַשְּׁבַת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ כִּי בּוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

És elkészült az ég és a föld, és azoknak minden serege. Mikor pedig elvégezte Isten a **hetedik napon** az ő munkáját, amelyet alkotott, **lepihent** a **hetedik napon** minden munkájától, amelyet alkotott. És megáldotta Isten a hetedik napot, és **megszentelte azt**, mivelhogy akkor pihent meg minden munkájától, amelyet teremtett az Isten.

Időpont és bibliai források

Exod 31,12-17

וַיֹּאמֶר ד' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: וְאַתָּה דַבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר **אַךְ אֵת שַׁבְּתֵי תִשְׁמְרוּ** כִּי **אֹת הוּא** בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדַרְתֵיכֶם לְדַעַת כִּי אֲנִי ד' מְקַדְּשְׁכֶם: וְשַׁמְרְתֶם אֵת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הוּא לָכֶם מִסְּלֵיָהּ **מוֹת יוֹמַת** כִּי כָּל הָעֹשֶׂה בָּהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמִּיהָ: שֵׁשֶׁת יָמִים יַעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן קֹדֶשׁ לַד' כָּל הָעֹשֶׂה מְלָאכָה בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת מוֹת יוֹמַת: וְשַׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֵת הַשַּׁבָּת לְדַרְתֶּם בְּרִית עוֹלָם: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֹת הוּא לְעֹלָם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְרוּד אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת וַיִּנְפַּשׁ:

Azután szólt az Örökkévaló Mózesnek, mondván: Szólj Izrael fiainak, mondván: az én **szombatjaimat tényleg tartsátok meg**; mert **jel az** én közöttem és ti köztetek nemzetségről nemzetségre, hogy megtudjátok, hogy én vagyok az Örökkévaló, aki titeket megszentellek. Tartsátok meg a szombatot, mert szent az tinektek. **Aki azt megszegi, halállal lakoljon**. Ha valaki munkát végez azon a napon, annak lelke irtassék ki az ő népe közül. Hat napon dolgozzanak, a hetedik nap pedig a nyugalom szombatja, az Örökkévalónak szentelt nap. Aki szombaton dolgozik, ölettesen meg. Tartsák meg Izrael fiai a szombatot, szenteljék meg a szombatot nemzedékről nemzedékre, örök szövetségül. Legyen közöttem és Izrael fiai között örök jel ez, mert hat napon teremtette az Örökkévaló a mennyet és a földet, a hetedik napon pedig megpihent és megnyugodott.

Időpont és bibliai források

Exod 20,8–11 (Tízparancsolatból a 4. parancsolat)

6.
7.
8.
9.
10.

1.
2.
3.
4.
5.

*A Tízparancsolat
zsidó beosztása
eltér a keresztény
beosztástól!*

זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ: שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלֶאכֶתֶךָ: וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַד' אֱלֹהֶיךָ
לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה אֹתָהּ וּבְנֶךָ וּבִתֶּךָ עֹבֵדֶךָ וְאִמְתֶּךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וּגְרֶךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ: **כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים**
עָשָׂה ד' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֵּן בֵּרַךְ ד' אֶת יוֹם
הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֶׁהוּ:

Emlékezzél (zakhor) meg a szombat napjáról, hogy megszenteljed azt. Hat napon át dolgozzál, és végezd minden dolgodat, de a hetedik nap az Örökkévalónak, a te Istenednek szombatja: semmi munkát ne végezzél azon se magad, se fiad, se lányod, se szolgád, se szolgálólányod, se barmod, se a jövevény (*ger*), aki a te kapuidon belül van. **Mert hat napon át teremtette** az Örökkévaló az eget és a földet, a tengert és mindent, ami azokban van, a hetedik napon pedig megpihent. Ezért megáldotta az Örökkévaló a szombat napját, és megszentelte azt.

Exod 20, 8–11

ז זְכוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ: ח שֵׁשֶׁת יָמִים קָעָבַד
וַעֲשִׂיתָ כָּל-מְלָאכְתֶּךָ: ט וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
לֹא-תַעֲשֶׂה כָּל-מְלָאכָה אַתָּה | וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עֲבָדְךָ וְאִמְתֶּךָ
וּבַהֶמְתָּךְ וּגְרִיךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ:

8. **Megemlékezzél a szombatnapról,** hogy megszenteljed azt.
9. Hat napon át munkálkodjál, és végezd minden dolgodat;
10. De a hetedik nap az Úrnak a te Istenednek szombatja: semmi dolgot se tégy azon se magad, se fiad, se leányod, se szolgád, se szolgálóleányod, se barmod, se jövevényed, a ki a te kapuidon belől van;
11. Mert hat napon teremté az Úr az eget és a földet, a tengert és mindent, a mi azokban van, a hetedik napon pedig megnyugovék. Azért megáldá az Úr a szombat napját, és megszentelé azt.

Időpont és bibliai források

Deut 5,12-15 (Tízparancsolatból a 4. parancsolat)

6.
7.
8.
9.
10.

1.
2.
3.
4.
5.

*A Tízparancsolat
zsidó beosztása
eltér a keresztény
beosztástól!*

שָׁמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ד' אֱלֹהֶיךָ: שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלֶאכֶתֶךָ: וְיוֹם הַשַּׁבְּעִי שַׁבָּת לַד' אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלֶאכֶה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וְעַמְּתֶךָ וְשׂוֹרְךָ וְחַמְּרֶךָ וְכָל בְּהֵמָתֶךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וְעַמְּתֶךָ כָּמוֹךָ: וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ ד' אֱלֹהֶיךָ מִצִּיפְרָיִם וּבְזָרַע נְטוּיָהּ עַל כֵּן צִוָּה ד' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת:

Őrizd meg a szombat napját (samor), hogy megszenteld azt, amint megparancsolta azt neked az Örökkévaló, a te Istened. Hat napon át dolgozzál, és végezd minden dolgodat. De a hetedik nap az Örökkévalónak, a te Istenednek a szombatja: semmi munkát ne végezz azon, se magad, se fiad, se lányod, se szolgád, se szolgálólányod, se ökröd, se szamarad, és semelyik barmod, se a jövevény, aki a te kapuidon belül van, hogy lepihenjen a te szolgád és szolgálólányod mint te magad. És emlékezzél meg róla, hogy **szolga voltál Egyiptom földjén**, és kihozott téged onnan az Örökkévaló, a te Istened erős kézzel és kinyújtott karral. Ezért parancsolta neked az Örökkévaló, a te Istened, hogy a szombat napját megtartsad.

Deut 5, 12–15

יֵא שְׁמֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:
יִב שְׁשַׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל-מְלָאכָתְךָ: יִג וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי
שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל-מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ-וּבִתְךָ
וְעַבְדְּךָ-וְאִמָּתְךָ וְשׂוֹרְךָ וְחֲמֹרְךָ וְכָל-בְּהֵמָתְךָ וְגֵרְךָ
אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ כָּמוֹךָ:

12. **Vigyázz a szombatnak napjára**, hogy megszenteld azt, a miképen megparancsolta néked az Úr, a te Istened. 13. Hat napon át munkálkodjál, és végezd minden dolgodat. 14. De a hetedik nap az Úrnak, a te Istenednek szombatja: semmi dolgot se tégy azon, se magad, se fiad, se leányod, se szolgád, se szolgálóleányod, se ökröd, se szamarad, és semminémű barmod, se jövevényed, a ki a te kapuidon belől van, hogy megnyugodjék a te szolgád és szolgálóleányod, mint te magad; 15. És megemlékezzél róla, hogy szolga voltál Égyiptom földén, és kihozott onnan téged az Úr, a te Istened erős kézzel és kinyújtott karral. Azért parancsolta néked az Úr, a te Istened, hogy a szombat napját megtartsad.

Időpont és bibliai források

Jesája / Izaiás / Ézsaiás 58:13-14

אם תָּשִׁיב מִשַּׁבַּת רַגְלְךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶיךָ בְּיוֹם קִדְשִׁי וְקִרְאתָ לַשַּׁבָּת עֲנָג לְקִדּוֹשׁ ד' מִכְבָּד וְכִבְדָתוֹ
מֵעֲשׂוֹת דְרָכֶיךָ מִמְצוֹא חֲפָצֶיךָ וְדַבַּר דְבָר: אֲזַ תִּתְעַנֵּג עַל ד' וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל בָּמוֹתַי \ {בְּמִתִּי\} אֶרֶץ
וְהֶאֱכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִי ד' דִּבֶּר:

Ha megtartóztatod szombatod lábadat, és nem űzöd kedvtelésedet szent napomon, és **a szombatot gyönyörűségnek** (*oneg*) hívod, az Örökkévaló szent és dicsőséges napjának, és megszenteled azt, dolgaidat nem tevén, foglalkozást sem találván, hamis beszédet sem szólván, akkor gyönyörűséged lesz az Örökkévalóban; és én hordozlak a föld magaslatain, és azt művelem, hogy Jákobnak, atyádnak örökségével élj; mert az Örökkévaló szája szólt!

Magyarázatok, értelmezések, szimbolika

- Emlékezés a világ teremtésére:
Isten megpihent, tehát mi is megpihenünk (*imitatio Dei*).
- Emlékezés az Egyiptomból való kivonulásra, a rabszolgaság végére:
csak a szabadember pihenhet meg, a rabszolga nem.
- Jel az Örökkévaló és Izrael között (a másik két „jel”: a tfillin és a körülmetélés)
- Az eljövendő világ előképe („egyhatvanad része”):
a *szombat élvezete, szombati „gyönyör”* (עונג שבת *oneg sabbat*),
a *szombati nyugalom* (מנוחה *menuha*) mint a messiási korba belekóstolás.
- ...

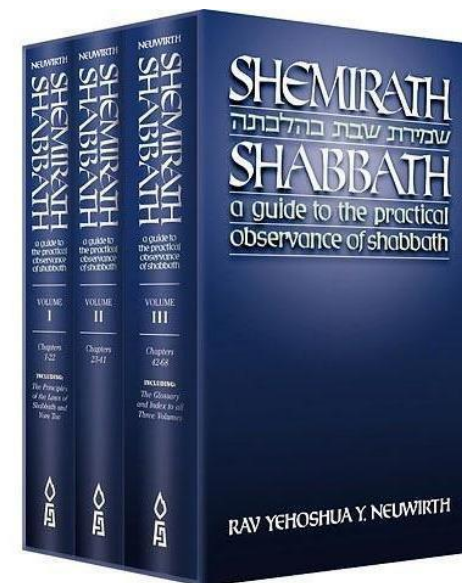
A fő kérdés: mit jelent az,
hogyan végezz semmiféle „munkát”?

Rabbinikus források

A fő kérdés: mit jelent az,
hogyan végezz semmiféle „munkát”?

Rabbinikus források

- Misna *Sabbat* traktátus és *Eruvin* traktátus.
- A megfelelő traktátusok a Toszeftában,
a Babilóniai Talmudban és a Jeruzsálemi / Palesztinai Talmudban.
- Maimonides / Mose ben Maimon / Rambam: *Misne Tóra*
(a 3. könyvön, a *Széfer zmanim*-on belül *Hilkhos sabat* és *Hilkhos éruvin*)
- Jozsef Karo: *Sulhan aruh* (az *Orah hajim* vonatkozó fejezetei)
- Jehosua Neuwirth: *Semirat sabat ke-hilchatah* (1965)
- Stb. stb. stb.

rabbi Yehoshua Neuwirth
(1927–2013)

Misna *Ḥagiga* 1:8

היתר נדרים פורחין באוויר, ואין להן על מה שיסמוכו. הלכות **שבת** חגיגות ומעילות כהררים תלויים בשערה, מקרא מועט והלכות מרובות. הדינין והעבודות, הטהרות והטומאות, והעריות יש להן על מה שיסמוכו. והן הן גופי תורה.

A fogadalmak feloldása (*heter nedarim*) a levegőben szálldosnak, és nincs mire támaszkodniuk. A **szombat**, az ünnepi áldozatok (*ḥagigot*) és a szent célra felajánlott javakból történő lopás (*meilot*) törvényei olyanok, mint egy hajszálon függő hegy: kevés a szentírási [alapjuk], de számosak a törvénye[i]k. A [polgári és büntető] törvények, a szentélybeli áldozatok, a tisztaság és tisztátalanság, valamint a tiltott szexuális kapcsolatok törvényei: ezeknek van mire támaszkodniuk. De mind-mind a Tóra lényegét jelentik.

39 főmunka

- Explicit tórai előírások (tiltó **micvák**):
 - Exodus (2Mózes) 20, stb: „a hetedik napon... semmiféle munkát ne végezz...”
 - Exodus 35, 3: „lakóhelyeteken sehol se gyújtsatok tüzet szombaton.”
- Tórai utalások:
 - Exodus 16: „...voltak, akik kimentek a hetedik napon [mannát szedni]...
Örökkévaló Mózesnek: ... senki se mozduljon ki a helyéről...”
 - Numeri (4Mózes) 15: „... rajtakaptak egy embert, aki fát szedett szombat napján...
az Örökkévaló Mózesnek: kövezzék meg őt az egész közösség...”
- Prófétai utalások: *Id. következő oldalon.*
- Exodus 35. rabbinikus értelmezése: *Id. következő oldalon.*

39 főmunka

- Explicit tórai előírások (tiltó **micvák**): *Id. előző oldalon.*
 - Tórai utalások: *Id. előző oldalon.*
 - Prófétai utalások, például:
 - Amosz 8, 5: „Mert így beszéltek: mikor múlik el ... a szombat, hogy gabonával kereskedjünk...” → szombaton tilos kereskedni?
 - Jesaja 58, 13-14: „Ha nem jársz kedvteléseid után szombaton, a szent napomon, és a szombatot élvezetnek hívod... és nem tárgyalysz ügyeidről...”
- Rabbinikus értelmezés: innen tanulhatjuk ki, hogy már a prófétai korban léteztek a korai „rabbik” által hozott rabbinikus rendeletek, pl. a szombati kereskedelem tilalma.
- *Aszmahta* (‘[csak támogatás]’): tórai vagy bibliai versre „támaszkodó” szokás.
 - Exodus 35. rabbinikus értelmezése: *Id. következő oldalon.*

Lehet-e nem tórai szöveg a *halákha* forrása?

Exod 35

¹ Azután összegyűjtötte Mózes Izráel fiainak egész közösségét, és ezt mondta nekik: Ezek azok az igék, amelyekről azt parancsolta az ÚR, hogy meg kell tennetek:

² Hat napon át végezzétek munkátokat, de a hetedik napot tartsátok szentnek, az ÚRnak szentelt nyugalom nagy napja legyen az! Meg kell halnia mindenkinek, aki munkát végez ezen a napon! ³ Lakóhelyeteken se gyűjtsatok tüzet szombaton!

⁴ Azután ezt mondta Mózes Izráel fiai egész közösségének: Ezt parancsolta az ÚR:

⁵ Gyűjtsetek felajánlást magatok között az ÚRnak! Mindenki, akit arra indít a szíve, hozzon adományokat az ÚRnak: aranyat, ezüstöt és rezet, ⁶ kék és piros bíbort, karmazsin fonalat és lenfonalat, kecskeszőrt, ⁷ vörösre festett kosbórt, delfinbórt és akáciafát, ⁸ lámpaolajat, balzsamot a felkenéshez való olajhoz és a jó illatú illatáldozathoz, ⁹ és ónixköveket és berakásra való drágaköveket az éfódhoz és hósenhez. ¹⁰ Aki csak hozzáértő ember közöttetek, jöjjön ide, és készítse el mindazt, amit megparancsolt az ÚR: ¹¹ a hajlékot, annak sátoztetejét és takaróját, kapcsait, deszkáit, reteszeit, oszlopait és talpait, (...)

Misna, *Sabbat* 7:2

אבות מלאכות ארבעים חסר אחת הזורע והחורש והקוצר והמעמר הדש והזורה הבורר הטוחן והמרקד והלש והאופה הגוזז את הצמר המלבנו והמנפצו והצובעו והטווה והמיסך והעושה שתי בתי גירין והאורג שני חוטין והפוצע ב' חוטין הקושר והמתיר והתופר שתי תפירות הקורע ע"מ לתפור שתי תפירות הצד צבי השוחטו והמפשיטו המולחו והמעבד את עורו והמוחקו והמחתכו הכותב שתי אותיות והמוחק על מנת לכתוב שתי אותיות הבונה והסותר המכבה והמבעיר המכה בפטיש המוציא מרשות לרשות הרי אלו אבות מלאכות ארבעים חסר אחת:

A tiltott munkatípusok száma negyven mínusz egy. [A tiltott munka]: vetés, szántás, aratás, kévekötés, cséplés, rostálás, válogatás, őrlés, szítálás, dagasztás, sütés, gyapjúnyírás, fehérítés, fésülés, festés, fonás, szövés, és aki két hurkot köt, aki két fonalat egybefon, aki két fonalat elválaszt egymástól. És aki csomót köt, aki csomót old, aki két öltést varr. Aki eltépi a fonalat, hogy két öltést varrjon. Aki szarvasra vadászik, aki levágja, aki megnyúzza, aki besózza, aki a bőrért feldolgozza, aki a bőrt kisímitja és aki feldarabolja. Aki két betűt ír. Aki radíroz, hogy helyébe két betűt írjon. Aki épít, aki lebont, aki kioltja a tüzet, aki tüzet gyújt, aki kalapál. Aki az egyik lakó területről (héb. reshut) átvisz valamit a másikba. Ezek a fő tiltott munkatípusok, (héb. ávot meláchá) egy híján negyven.

(Ford. Uri Asaf, <http://www.szombat.org/hagyomany-tortenelem/misna-magyarul-sabat-7>, 2017)

39 főmunka

- **A kenyérfőzés lépései:** 1. vetés, 2. szántás, 3. aratás, 4. begyűjtés, 5. cséplés, 6. kipergetés, 7. válogatás, 8. őrlés, 9. szitálás, 10. tészta készítése, 11. sütés.
- **A vászon készítésének a lépései:** 12. gyapjú nyírása az állatról, 13. fehérítés, 14. tilolás, 15. színezés, 16. sodrás, 17. a fonal felhelyezése a szövőszékre, 18. a szálak keresztezése, 19. szövés, 20. a fonal elvágása, 21. csomózás, 22. csomó kioldása, 23. vásznak összekötözése, 24. szétszakítása.
- **A pergamen elkészítéséhez és az íráshoz vezető munkafolyamatok:** 25. vadászat, 26. állat levágása, 27. a bőr lenyúzása, 28. a bőr kikészítése (cserzése...), 29. a bőr simítása, 30. vágás helyének a bejelölése, 31. vágás, 32. írás, 33. írás kitörlése.
- **Továbbá:** 34. építés, 35. rombolás/bontás, 36. tűzgyűjtés, 37. tűz eloltása, 38. „[utolsó] kalapácsütés”, 39. kivitel közterületre és cipelés közterületen.

39 főmunka

- Exodus (2Mózes) 35. fejezet rabbinikus értelmezése:

Azért szerepel a pusztai szentély építése a szombati munkatiltalom után, mert a szentély építéséhez (és üzemeltetéséhez) kapcsolódó tevékenységek tiltottak.

- *39 av melakha* + mindegyikhez *toldot*

+ általános elvek: pl. csak szándékosan, cél érdekében.

Bővebben lásd a kiegészítő anyagban:

<http://birot.web.elte.hu/courses/2020-Misna/Sabbat.pdf>

https://www.ou.org/holidays/shabbat/the_concept_of_melachah/

- הלכה למשה מסיני *Halakha le-Mose mi-Szinaj*

- Amire vonatkozóan nincs utalás sem a Tórában, nem vezethető le a Tórából az exegetikai szabályokkal (*middot*: lásd később), se nem logikai úton.
- Például: *siur*-ok (minimális, maximális mértékek), pl. a *szukka* méretei.

- Rabbinikus rendeletek és „kerítések”

- Svut: további tilalmak, pl. a szombati kereskedelem tilalma.
- A tórai tilalmak betartását elősegítő rabbinikus tilalmak: pl. *mukce / mükce*.

Rabbinikus előírás például a szombat déli *kiddus* is.

Halákhák: munkatilalom

Tórai tilalmak:

- 39 *melakha* (ősmunkák; ל"ט מלאכות, אבות מלאכה)
- származtatott munkák (jellegében hasonló / céljában hasonló)

Rabbinikus tilalmak:

- szombat szentségével összeegyeztethetetlen munkák:
például a szombati kereskedelem tilalma.
- *mukca / mükce* (מוקצה): főmunkához köthető tárgyak megmozdításának a tilalma (vö. „kerítés a Tóra köré”).

ל"ט מלאכות שבת

כל השומר שבת אהת כהלכתו
מזכהו לז' עונותיו

39 MELACHOS TABLE

Ch חורש Chores Plowing	Zo זורע Zoreah Sowing	Ko קוצר Kotzair Reaping	Mm מעמר M'amair Gathering	Du דש Dush Threshing	Zr זרה Zoreh Winnowing	Mv מבעיר Ma'avir Kindling	Mc מכבה Mechabeh Extinguishing
Bo בורר Borer Sorting	To טוחן Tochain Grinding	Mi מרקד Miraked Sifting	Lu לט Lush Knading	Of אופה Ofeh Baking		Kt כותב Kotav Writing two letters	Mk מוחק Mochaik Erasing two letters
Go גוזז Gozez Shearing	Me מלבן Melabain Whitening	Mn מנפץ Menafetz Disentangling	Tz צובע Tzovayah Dyeing	Tv טווה Toveh Spinning	Ma מס Maisach Mounting warp	OB עשיית בתי נירון Oseh Beit Batai Neirin Preparing to Weave	Ha הוצא Hotza'ah Carrying
Or אורג Oraig Weaving	Po פוצע Potzai'ah Separating threads	Ko קושר Koshair Tying a knot	Mr מתיר Matir Untying a knot	Mt מחתך Mechateich Cutting	Tf תופר Tofair Sewing	Kr קורע Ko'reah Tearing	MP מכה בפטיש Makeh B'Patish Striking the final blow
Td צד Tzud Trapping	Sc שוחט Shochet Slaughtering	Mf מפשיט Mafshit Skinning	Mb מעבד M'abaid Salting	Mi ממחך Memacheik Smoothing	Mh משרטט Mesharteit Tracing lines	Bn בונה Boneh Building	So סותר Soiser Demolishing

A szombati munkatiltalom

- Tórailag tiltott *melakha*:

„ *alkotás folyamata* ”

- a tevékenységnek van pozitív (nem romboló) célja, eredménye
(pl. gyapjúnyírás → lenyírt gyapjú, írás törlése → újra írható pergamen, szakítás → újra összevarrható textildarabok, tűzoltás → szén)
- van kavana כוונה 'intenció, szándék, tudatosság'
- פסיק רישא *pszik résa* 'a [csirke] fej elfordítása, elcsavarása'
olyan tevékenység, ami szükségszerűen az adott eredményre vezet, az abba a kategóriába sorolandó (pl. a csirke fejének elfordítása = állat levágása).

Négy fajta terület רשות *resut*

- Közterület
רשות הרבים *resut ha-rabim*
- Magánterület
רשות היחיד *resut ha-jaħid*
- „Szabad hely”
מקום פטור *makom patur*
- Karmelit
כרמלית *karmelit*

Jeruzsálem

<https://en.wikipedia.org/wiki/Eruv>

Éruv Bné Brak-ban (Izrael)

<https://www.myjewishlearning.com/article/eruv/>

Halákhák: további fogalmak

- *Tehum sabbat* (תחום שבת): szombati határ
- *Éruv* (ערוב, 'vegyítés'):

1. *Éruv hacerot* ('udvarok éruvja):
közterület maganterületté nyilvánítása
2. *Éruv tehumim* ('határok vegyítése'):
a szombati határ kitolása 2000 könyökkel
3. *Éruv tavsilin* ('főzések vegyítése'):
főzés péntekre eső ünnepről szombatra

Unorthodox

Múlt – és jövő?

http://magyarzsido.hu/index.php?option=com_exhibition&view=detail&unit_id=3&id=32&Itemid=61&tmpl=detailpage

<https://www.facebook.com/PestiEruv/>

Halákhák: további fogalmak

- *Pikuah nefes* (פיקוה נפש): életmentés esetén tilalmak felfüggeszthetők.
- *Sabesz goj*: nem zsidó végezhet-e szombati munkát zsidó részére?
- ...

Eddig a szombati tilalmak („őrizd meg...”). Most a szombati előírások:

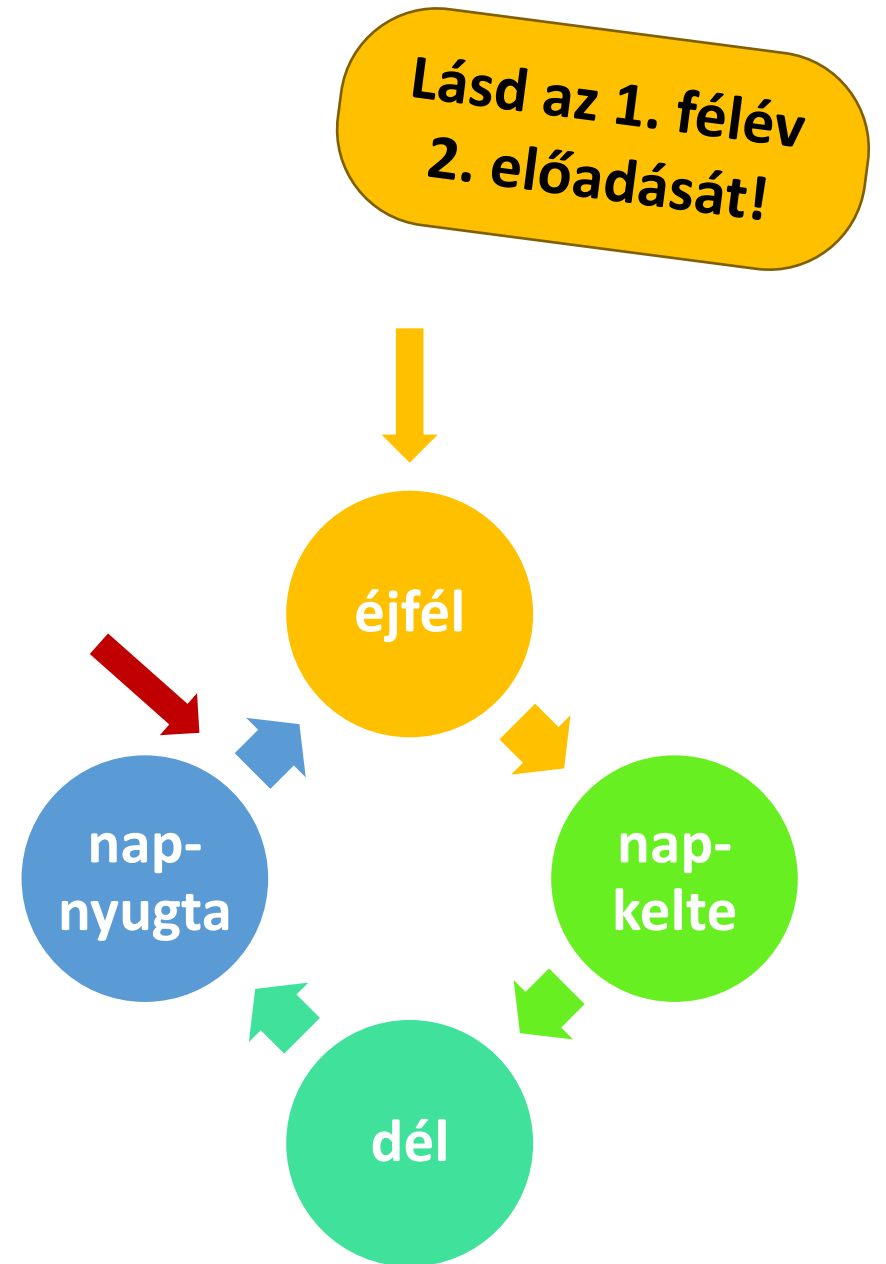
- *Kiddus*: az ünnep megszentelése (borra mondott) áldással.

Exod 20,8: „Emlékezz meg a szombat napjáról...” → pozitív micva

Szombat estétől estig

A nap ciklusa

- Polgári nap = éjféltől éjfélig. Azonban:
- Nap = a judaizmusban
napnyugtától/sötétedéstől
napnyugtáig/sötétedésig
- A nap órákra történő bontása?
 - például egyes imák határideje:
- Reggeli ima, délutáni ima, esti ima

Szombat: péntek estétől szombat estig
 napnyugtától *sötétedésig*

- *oneg sabbat* (עֹנֶג שַׁבָּת, עונג שבת): „a szombat élvezete”
- **Előkészületek:** főzés , sólet a sütőben, *platni / plata*
- A szombat „bejövetele” – mikor?

Gyertyagyújtással vagy a szombati zsolttárral veszi magára a szombatot, akár korábban is.

napnyugta után → rabbinikus: napnyugta → *humra*: napnyugta előtt x perccel.

(Minhág: Magyarországon és a legtöbb helyen: 18 perccel; Jeruzsálem: 40 perccel stb.)

- Gyertyagyújtás – hány gyertya? 2+
- Péntek este a zsinagógában
- Péntek esti kiddus és vacsora

***Hagyományos
nemi szerepek...:***
a nők otthon gyertyát
gyújtanak, amíg a férfiak
a zsinagógában imádkoznak.

Gyertyagyújtás

Gyertyagyújtás

Gyertyagyújtás és terített ünnepi asztal

Szombat: péntek estétől szombat estig

Ünnepi étkezések: terített ünnepi asztal

- *Kiddus*: az ünnep megszentelése, áldás (lehetőség szerint) borra.
- Kézmosás. Kenyérre áldás: 2-2 kalács (barhesz, *hala* חלה). Ünnepi étkezés.
- Három étkezés (*salos szeudot* שלוש סעודות) szombaton:

Exod 16,25:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶכְלֶנּוּ הַיּוֹם כִּי־שַׁבָּת הַיּוֹם לִיהְיֶה הַיּוֹם לָא תִמְצְאוּהוּ בַשָּׂדֶה:

És mondta Mózes: Egyétek meg ma, mert szombat van ma az Örökkévalónak; ma nem találjátok azt a mezőn.

Gyermekek megáldása

<https://www.youtube.com/watch?v=pXbaWeT3co8>

Fiúknak (vö. Gen 48,20):

Tegyen téged Isten olyanná, mint Efráim és Menásse.

Lányoknak:

Tegyen téged Isten olyanná, mint Sára, Rebeka, Ráhel és Lea.

Kohanita áldás (papi áldás, Num 6, 24–26):

Áldjon meg téged az Örökkévaló, és őrizzen meg téged.

Világíttassa az Örökkévaló neked az ő színét, és könnyörüljön rajtad.

Fordítsa feléd az Örökkévaló az ő színét, és adjon neked békét.

A legnagyobb gyerektől a legkisebbig.

Kiddus teli serleg borra (vagy szőlőlére)

Szombat: péntek estétől szombat estig

Ünnepi étkezések: terített ünnepi asztal

- *Kiddus*: az ünnep megszentelése, áldás (lehetőség szerint) *borra* (v. szőlőlére).
 - Péntek esti kiddus: tórai („Emlékezz meg a szombat napjáról”) (állva, bor v. kenyér)
Menetrend: *Salom alékhem*; *Éset hajil*; gyermekek megáldása; *kiddus*; kenyérré áldás.
 - Szombat esti kiddus: rabbinikus (ülve, bor v. más ital)
 - *Salesüdesz előtt kiddus*: *minhág néhány közösségben*
+ *havdala* (borra v. más italra), és utána *melave malka*.
- *Zemirot* (זמירות): dalok étkezés alatt/után, bencsolás (asztali áldás) előtt.

Rituális kézmosás – *netilat yadayim* נטילת ידיים

Mindkét kézre

3 ×

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ
בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ
עַל נְטִילַת יָדַיִם.

*Baruch atah Adonai, Ehloheinu mehlech haolam,
asher kid'shanu b'metzvotav v'tzeevanu
al n'tilat yadayim.*

Blessed are You, Eternal our God, Ruler
of the universe, Who Makes us holy with
mitzvot and commands us to
wash our hands.

Áldás két kenyérrre / barcheszre (*hala* חלה)

Barchesz: mákos vagy – manapság –
szezámos, de nem feltétlenül édes kalács!

Szokások, gasztronómia, köszöntések

- Sábeszi ételek:

- barhesz

(étkezésenként két kenyér / hala, vö. dupla manna)

- gefilte fis (válogatás tilalma)

- sólet (főzés tilalma)

- kugli

- Köszöntések:

sábbát sálom / gut sábesz
savua tov / a gite vokh

'békés / jó szombatot'

'jó hetet': szombat után

A gefilte fis-vonal

Liturgia a zsinagógában

Péntek este:

- Hétköznapi minha (délutáni ima), de *Tahanun* nélkül.
- Kabbalat sabbat ('a szombat fogadása')
 - 6 zsoltár (*Lekhu neranena...*): Zsolt 95 – 99, Zsolt 29.
 - *Lekha dodi*: Slomo halévi Alkabec költeménye, 16. század, Cfát. Megfordulás.
 - 2 (szombati) zsoltár: Zsolt 92 és 93.
- Szombati maariv / aravit (esti ima), végén *Magen avot. Bame madlikin. Kiddus.*

Liturgia a zsinagógában

Szombat délelőtt:

- sabbati saharit (שחרית)
- Tóra-olvasás:
 - hetiszakasz – felosztása: 7 *alija* (עלייה, 'felmenetel', itt: a Tórához)
+ a máftir (מפְטִיר, aki a haftárát is olvasni fogja)
 - *haftara* (הפְטָרָה): prófétai olvasmány
- sabbati muszáf (מוסף)

Szombat délután:

- Szombati minha: tóraolvasás
- Harmadik étkezés: *salesüdesz / salos szeudot / שלוש סעודות*

Tóraolvasás

tóraolvasó
(בעל קורא baal kore)

akit felhívtak
a Tórához

akit előbb
hívtak fel
a Tórához

aki ellenőrzi a
tóraolvasást

gabbe: felhívja
az embereket a
Tórához,
és ő mondja a
miseberakh-ot

(tippem szerint ő
a közösség rabbija)

**Ki a képen a gabbe?
És a rabbi? Van
egyáltalán rabbi?**

A kép forrása:
<https://i.pinimg.com/originals/6f/b5/c3/6fb5c33b986f433120484e3302af77db.jpg>

A szombat „kimenetele”: havdala

- A szombat kimenetele: *mocaé / mocé sabesz* (מוצאי שבת)

Sötétedés, az éjszaka kezdete: három csillag feljövetele.

- *Havdala / havdole* הַבְּדִלָּה ('elválasztás')

- bor + *beszamim*: fűszer + gyertya

- *Elijahu ha-navi* (Illés próféta)

- *Melave malke*: „a királynő kikisérése”

Havdala:

A szombat kimenetele után egy „elválasztó” szertartás:

- bibliai idézetek
- borra áldás
- fűszerre áldás
- tűzre áldás
fonott gyertyával
- *havdala* (elválasztó) áldás
+ a tűz eloltása borral.

Iparművészet: havdala fűszertartók

Diakrón perspektíva

Történeti fejlődés:

telihold → a hét ciklusa

- Šabbatu: Mezopotámiában teliholdünnep a holdhónap 15. napján.
- Kereskedelmi tilalom: „*Mert így beszéltek: Mikor múlik el az újhold, hogy gabonát árulhassunk, és a šabbāt, hogy gabonával kereskedjünk...*” (Ámosz 8,5)
- Vö. még „ ... Miért mégy ma hozzá? Hiszen nincs sem újhold, sem szombat! ...” (2Kir 4,23).
- Tízparancsolat deuteronomisztikus a redakcióban: egyiptomi kivonulás.
- Papi redakció (Gen 1–2,4 és Exod 20): a hétnapos hét zárónapjává válik.

Szombat a zsidóság irányzataiban

- Karaiták: tűz nélkül.
- Askenazi gasztronómia: gefilte fis, sólet...
De ettől eltérő szfaradi, jemeni stb. szokások is.
- Hagyományos nemi szerepek...:
a nők otthon gyertyát gyújtanak, amíg a férfiak a zsinagógában imádkoznak → a nők növekvő szerepvállalása a zsinagógában.
- A szombattartás eltérő értelmezései a különböző irányzatokban.

Példa egy halakhikus
gondolatmenetre

OBERLANDER Báruch,

A nagy Rubik-kocka dilemma: Szabad-e sábeszkor kirakni a bűvös kockát?,
Egység, 2016. december, pp. 16–19.

http://birot.web.elte.hu/courses/2020-Misna/readings/Rubik_kocka-halakra.pdf

1. *Bone* בונה – építés: a *Sulhan Arukh* szerint tárgyra is vonatkozhat.
2. *Makke pe-fatis* מכה בפטיש – [utolsó] kapalácsütés: egy tárgy készül így el.
3. *Covea* צובע – festés narratívától függ
4. *Borer* בורר – válogatás: komplex definíciók

azt mesélik, hogy X rabbi
azt mondta, hogy...

újabb **distinkciók** bevezetése: pl. ki mire gondol közben

Feladat a következő hétre

Feladat a következő hétre

- Holnap reggelig felkerül egy teszt a Teamsbe.
- Max. 10 pont = a félév végi jegy 5%-a.
- Leadás a Teamsen belül.
- Határidő: március 10., szerda éjfél (23:59).
- Határidő: március 17., szerda éjfél (23:59).

*Köszönöm a figyelmet,
viszlát jövő csütörtökön!*

Sabat salom! Gut sablesz! Jó szombatot!